

УДК 343.98.065

<https://doi.org/10.34142/23121661.2019.30.13>orcid.org/0000-0002-2674-9613

© Сухомлин Т.В., 2019

orcid.org/0000-0002-7412-9435

© Юрчик Т.В., 2019

Т.В. Сухомлин, Т.В. Юрчик

**СУДОВО-ДАКТИЛОСКОПІЧНА
ЕКСПЕРТИЗА У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ**

T. Sukhomlin, T. Yurchik

**FORENSIC-FINGERPRINT
EXAMINATION IN CRIMINAL
PROCEEDINGS**

Анотація. У статті на основі використання норм чинного законодавства та практики його реалізації експертами охарактеризовано етапи проведення експертизи відбитків пальців рук, а також чинники, які впливають на її ефективність. Указується на необхідність подальшої розробки наукових і правових основ діяльності експертів, удосконалення прийомів та засобів їх роботи з дактилоскопічною інформацією.

Ключові слова: сліди рук, дактилоскопічна експертиза, криміналістика, розкриття злочинів, дослідження, експерт, ідентифікація.

Аннотация. В статье на основе использования норм действующего законодательства и практики его реализации экспертами охарактеризованы этапы проведения экспертизы отпечатков пальцев рук, а также факторы, влияющие на ее эффективность. Указывается на необходимость дальнейшей разработки научных и правовых основ деятельности экспертов, совершенствование приемов и способов их работы с дактилоскопической информацией.

Ключевые слова: следы рук, дактилоскопическая экспертиза, криминалистика, раскрытие преступлений, исследование, эксперт, идентификация.

Abstract. The article in Based on the use of the norms of the current legislation and the practice of its implementation, experts have characterized the stages of conducting examination of fingerprints, as well as factors that affect its effectiveness. Indicates the need for further development of scientific and legal foundations of experts' activities, improvement of means, methods, methods of their work with fingerprint information.

Keywords: footprints, dactyloscopic examination, forensics, crime disclosure, research, expert, identification.

Побудова в Україні правової держави зумовлює підвищення ефективності правового регулювання діяльності правоохоронних органів, зокрема,

слідчих підрозділів цих органів, які використовують спеціальні знання з метою забезпечення захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також держави, усунення неузгодженості положень законодавства під час проведення експертиз. А це об'єктивно вимагає проведення глибокого аналізу сучасного стану експертної діяльності з метою її подальшого вдосконалення.

На початку 2014 року Україна розпочала свій реформаційний шлях в усіх сферах життя нашого суспільства. Докорінних змін зазнала й система судових і правоохоронних органів. Зокрема, суттєвих змін зазнало законодавство про судоустрій і статус суддів та про прокуратуру, створено Національну поліцію України. Значною мірою вдосконалено також діяльність судово-експертних установ, працівники яких досліджують матеріальні об'єкти, явища і процеси, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду, є невід'ємним елементом кримінального судочинства. Від своєчасного виявлення слідів, що залишили злочинці, великою мірою залежить ефективність розслідування злочинів. Ці сліди необхідно належним чином зафіксувати та дослідити із застосуванням спеціальних знань шляхом проведення різноманітних судових експертиз.

Проблеми правового регулювання судово-експертної діяльності та порядку проведення окремих видів судових експертиз, а також деякі шляхи їх вирішення вже стали предметом наукових досліджень. Але деяким з них не приділено належної уваги з боку науковців та практичних працівників судово-експертних установ. Це стосується передусім питань проведення експертизи відбитків пальців рук та використання отриманої інформації. Ці відбитки за своїм криміналістичним значенням посідають перше місце в групі слідів-відображень, що пояснюється не тільки частотою їх виявлення на місці події, а й тим, що з їх допомогою вдається найкоротшим шляхом розшукати та викрити злочинця.

Отже, метою дослідження є часткове усунення цієї прогалини шляхом надання більш повної характеристики та виявлення особливостей дактилоскопічної експертизи.

У криміналістичній науці одним із ранніх є вчення про сліди рук людини, з огляду на історію її виникнення та використання в процесі розкриття та розслідування злочинів. Вивчення розвитку дактилоскопічних знань, особливості їх застосування у розслідуванні дають можливість виділити окремі події, що характеризують головні риси становлення цього цікавого розділу криміналістичної науки та виду діяльності, що сприяє розкриттю та розслідуванню злочинів.

Сучасний стан криміналістики, що пройшла у своєму розвитку великий шлях від її розрізнених у минулому окремих галузей до чіткої системи наукового знання, характеризується високим рівнем комплексного виконання в цілях правосуддя досягнень науково-технічного прогресу, глибокою розробкою її методологічних проблем, тактики і методики розслідування злочинів. Сьогодні

криміналістика дає можливість з високою достовірністю встановити особу за слідами її долоней чи пальців рук. Сліди рук, що виявлені на місці події, є незаперечним доказом того, що певна особа знаходилася на цьому місці.

При цьому однією з найгостріших проблем залишається забезпечення належної якості розслідування.

Основною метою криміналістики є наукове забезпечення практичної діяльності органів досудового та судового розслідування в боротьбі зі злочинністю. Швидке ж і повне розкриття злочинів досягається в ході саме досудового розслідування. Згідно з чинним законодавством висновок дактилоскопічної експертизи в кримінальному провадженні має доказове значення (ч. 2 ст. 84, 101, 102 КПК України [1]).

Слід зазначити, що на ефективність проведення дактилоскопічної експертизи впливає багато чинників: якість об'єктів дослідження та порівняльних зразків, наявність сучасного обладнання, своєчасне оновлення методик проведення дактилоскопічних експертиз, належна фахова підготовка експертів, стан наповнення відповідних баз даних, що використовуються експертами при проведенні дактилоскопічних експертиз.

Результати дактилоскопічної експертизи мають часом якщо не вирішальне, то, поза сумнівом, істотне значення. Вони допомагають вибору основної версії серед інших, дотримуючись якої вдається з'ясувати дійсні обставини справи, а також сприяють усуненню істотних суперечностей у свідченнях допитаних раніше осіб.

Як свідчить практика діяльності експертних установ, детальне дослідження об'єктів дактилоскопічної експертизи проводиться у два етапи, які умовно поділяються на: роздільне дослідження (докладне, всебічне дослідження всіх слідів та їх ознак) і порівняльне дослідження (проводиться порівняння слідів між собою і з відбитками (відтисками) рук на дактилокарті (проводиться у разі вирішення ідентифікаційних завдань).

На стадії *роздільного дослідження* визначається чіткість, повнота і виразність папілярного візерунку в сліді. У тому випадку, коли слід відобразився неповний, папілярні лінії не проглядаються, можна зробити висновок про те, що даний слід для ідентифікації особи не придатний.

Вивчення чітких і повних слідів починається з визначення загальних ознак папілярного візерунка: тип візерунка, вид візерунка, число ліній між певними точками візерунка, наприклад, між центром і дельтою, взаєморозташування частин або елементів візерунка відносно один одного, напрямок та ступінь крутизни потоків папілярних ліній, величина візерунка (відстань між папілярними лініями).

На стадії *порівняльного дослідження* об'єктів визначається фактичне обґрунтування висновку експерта про наявність чи відсутності тотожності ідентифікованого об'єкта. Порівняльне дослідження проводиться тільки за допомогою безпосереднього зіставлення ідентифікованих ознак папілярного

візерунка, відображеного в сліді та візерунка у відтиску зразка за допомогою найпростіших оптичних приладів.

Для методично правильного проведення порівняльного дослідження вимагається дотримуватися трьох найважливіших умов:

1) порівняльне дослідження має бути повним. Порівнювати необхідно всі деталі візерунка, відображеного в сліді, коли в процесі порівняння не виявляється істотних розходжень;

2) збіги повинні бути реальними, а не уявними. Співпадаючими слідами визнавати слід тільки такі деталі, які в обох порівнюваних візерунках дійсно однакові як за положенням у візерунку, яке можна перевірити, так і за особливостями будови з урахуванням їх природно допустимих змін;

3) порівняльне дослідження має бути двостороннім. Установлені в процесі порівняння сліди з відбитком співпадаючої деталі будови їх папілярних візерунків свідчать про те, що у відбитку є такі ж деталі, як і в сліді ту індивідуальну сукупність будуть утворювати лише тоді, коли на зіставляваних ділянках не буде виявлено різних ознак.

Слід зазначити й те, що в забезпеченні результативності дактилоскопічних експертиз важливе місце займає тактично правильне проведення огляду місця події (далі – ОМП) та, зокрема, правильне вилучення слідів пальців рук. Основною метою ОМП, що виступає однією з первинних і невідкладних слідчих дій, є виявлення слідів злочину та інших речових джерел доказової інформації, з'ясування обстановки події, висунення версій про подію злочину та особу правопорушника, а також інших обставин, що мають значення для справи.

Огляд має забезпечувати можливість виявлення й закріплення слідів злочину в межах обстановки будь-якого місця події, мати свого роду пізнавальну універсальність, включати прийоми й методи, що забезпечують усебічне дослідження будь-яких об'єктів матеріального світу [2, с. 213]. Як зазначає С.О. Шевцов, при проведенні ОМП можливо отримати практично беззаперечну інформацію. Наприклад, у разі виявлення слідів пальців рук можна визначити приблизний зріст, вік і стать особи, яка ці сліди залишила [3, с. 29]. До того ж, вилучені сліди пальців рук при конкретному ОМП в подальшому можуть слугувати ідентифікації осіб, що вчинили інші злочини. Проте, як свідчить практика, натеper існує низка проблемних питань, що звужують можливості експерта при проведенні дактилоскопічних експертиз. Зокрема, недостатня кількість і якість витратних матеріалів та інструментів для збору слідів пальців рук призводить як до отримання при проведенні ОМП не придатних для ідентифікації слідів пальців рук, так і до того, що такі сліди взагалі не виявляються і не вилучаються.

Необхідно звернутися й до такого важливого та одночасно проблемного питання, як строки проведення експертиз. Відповідно до п. 1.13 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз і експертних досліджень строк

проведення експертизи встановлюється, в залежності від складності експертизи, кількості об'єктів дослідження та питань для вирішення, а також з урахуванням експертного навантаження фахівців, у межах від 10-ти до 90-та календарних днів, а у виняткових випадках – понад 90 календарних днів. Крім того, в разі значного завантаження експерта та знаходження в нього на виконанні одночасно понад десяти експертиз, у тому числі комісійних та комплексних, вказані терміни можуть бути продовжені за згодою замовника на строк реального необхідного часу для виконання експертизи. При цьому в разі відмови особи, яка призначила експертизу, в погодженні запропонованого розумного строку проведення експертизи матеріали провадження повертаються з пропозицією призначити експертизу іншим суб'єктам судово-експертної діяльності [4].

Дактилоскопична експертиза за своїми ознаками підпадає під термін виконання від 10-ти до 90-та календарних днів. У свою чергу, слідчому нерідко необхідно отримати інформацію, яку може надати експерте дактилоскопичні дослідження, у строк менший ніж 10 днів. Адже від цього нерідко залежить встановлення особи, що вчинила кримінальне правопорушення. Проте, перенавантаження експертів не завжди дозволяє виконати експертизу швидко. Як зазначає Т.О. Кузубова, несвоєчасне отримання слідчим висновків експерта негативно впливає на дотримання розумних строків досудового розслідування та загалом на дотримання прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, зокрема, потерпілого. Вирішити окреслене питання можливо за рахунок збільшення чисельності експертів тих спеціальностей, за якими існує навантаження більш ніж 10 експертиз на одного фахівця [5, с. 42].

Дактилоскопична експертиза, як і раніше, залишається найпоширенішим видом спеціального дослідження, зважаючи на те, що відбитки пальців рук – це «традиційна складова» місця події за багатьма видами злочинів. Крім того, вони є джерелом цінної криміналістичної інформації, зокрема, про особу, що їх залишила, про час та особливості механізму слідоутворення (окремі обставини злочинної події, а також анатомічні та функціональні ознаки певної особи). З огляду на це, означений напрям експертної діяльності потребує активного розвитку з метою підвищення її ефективності.

Зазначене вище свідчить про те, що складність і багатоаспектність проблеми збирання, дослідження та використання дактилоскопичної інформації в процесі розслідування і розкриття злочинів зумовлює необхідність подальшої розробки наукових та правових основ діяльності органів досудового розслідування та експертних установ, удосконалення прийомів та засобів роботи експертів з дактилоскопичною інформацією. Реалії сьогодення дозволяють, використовуючи прогресивні зміни в суспільстві, а також власний і зарубіжний досвід, зокрема, щодо поєднання наукових постулатів про збереження прав і свобод людини та громадянина, а також аналіз «спрацювання» положень

новітніх тенденцій, удосконалювати роботу у сфері боротьби зі злочинністю [6].

Проходять століття, а дактилоскопія не лише допомагає в розслідуванні та розкритті злочинів, а й постійно технічно вдосконалюючись, стає надійним помічником у процесі здійснення досудового слідства.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88;
2. Судовий експерт: психологічні аспекти практичної діяльності: метод. посіб. / Авт.-упоряд: С.О. Шевцов, С.М. Лозова. Київ, 2011. С. 332;
3. Шевцов С.О. Установлення індивідуальних ознак злочинця за результатами огляду місця події. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики: матеріали між нар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М. В. Салтевського* (Харків, 7–8 листоп. 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 137–141;
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України 08.01.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n14> (Дата звернення: 10.07.2019);
5. Кузубова Т.О. Експертиза в кримінальному провадженні. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики: матеріали між нар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М. В. Салтевського* (Харків, 7–8 листоп. 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 96–99;
6. Мухин Г. Н. Криминалистика : учеб. пособие для студентов юрид. спец. Минск. ТетраСистемс. 2012. 240 с.